

ROMA HUKUKU'NDA ALIM SATIM AKDİNE BAĞLI PACTUMLAR

PACTUMS ATTACHED TO THE CONTRACT OF *EMPTIO* *VENDITIO* IN ROMAN LAW

Duygu TAHAN*

ÖZET

Roma Hukuku'nda, önceleri dava ile korunmayan ve bunu karşılamak üzere, çıplak anlaşmalar anlamına gelecek şekilde *pacta nuda* olarak adlandırılan *pactumlar*, zaman içerisinde *ius civile* tarafından, *praetor* faaliyetleri ve imparator emirnameleri ile dava ile korunur konuma gelmiştir. *Ius civile*'nin tanıdığı *pactumlar* olan *pacta adiecta*lar, iyiniyet akitlerine bağlanarak yapılan ve bu şekilde akdin davası ile korunan şekilsiz anlaşmalardır. Bir iyiniyet akdi olan alım satım akdine bağlı olarak yapılan *pactumlar*la satıcı ve alıcı lehine birtakım şartların düzenlenmesi mümkün kılınmıştır. Bu bağlamda, bu çalışmada satıcıya daha iyi bir teklifin varlığı halinde sözleşmeden dönme imkanı sağlayan *in diem addictio*, semenin belirli bir döneme kadar ödenmemesi durumunda satıcıya sözleşmeden dönme imkanı sağlayan *lex commissoria*, alıcının malı tekrar satmak istemesi halinde satıcıya bir önalım imkanı sağlayan *pactum protimeseos*, satıcıya belirli bir olayın gerçekleşmesi halinde malı geri alması imkanını sağlayan *pactum de retrovendendo*, alıcının malı beğenmemesi halinde sözleşmeden dönmesine olanak sağlayan *pactum displicentiae*, belirli bir olayın gerçekleşmesi halinde alıcının satıcıyı eşyayı geri almaya zorlayabildiği *pactum de retroemendo*, alıcının eşyayı tadarak alım satım sözleşmesini gerçekleştirmesine olanak veren *emptio ad gustum* ve dönem içerisindeki gelişimiyle her iki tarafın da sözleşmeden dönmesine olanak sağlayan *pactum arrhale* incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *pacta adiecta*, *in diem addictio*, *lex commissoria*, *pactum de retrovendendo*, *pactum displicentiae*

ABSTRACT

The *pactums* which were not protected by *actios* and named as *pacta nuda* meaning nude agreements in Roman Law, got under the protection of some *actios* by becoming recognized by *ius civile*, activities of *praetors* and the decrees of the emperors. *Pacta adiectas*, that constitute the *pactums* recognized by *ius civile*, are the *pactums* that are concluded attached to the *bona fides* contracts and thus protected by the *actios* of the contract. It was possible to formulate some conditions in favor of seller or purchaser by *pactums* attached to the sale, a *bona fide* contract. In this context, in this paper *in diem addictio*, that gives the vendor the right to terminate the contract in case the vendor gets a better offer; *lex commissoria*, that gives the vendor the right to terminate the contract in case the purchaser fails to pay in a certain period of time; *pactum protimeseos*, that gives the vendor a right of preemption in case that the purchaser decides to sell the good; *pactum de retrovendendo* that gives the vendor the right of repurchase in a certain case; *pactum displicentiae*, that gives the purchaser the right to terminate the contract in case that the purchaser doesn't enjoy the good; *pactum de retroemendo*, that gives the purchaser the

---

* Araştırma Görevlisi, Uludağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Roma Hukuku Anabilim Dalı.

right to force the vendor repurchase the good in a certain case; *emptio ad gustum*, that gives the purchaser the right to taste and *pactum arrhale*, that brings the right to avoid the contract to the both parties, are analyzed.

Keywords: *pacta adiecta*, *in diem addictio*, *lex commissoria*, *pactum de retrovendendo*, *pactum displicentiae*

I. GİRİŞ

Roma akitler sisteminin dayandığı en temel ayırım, akitleri oluşumları açısından değerlendiren ayırımdır. Bunun yanı sıra, borcun doğumuna ve dolayısıyla akitlere ilişkin olarak, dar hukuk davası doğuran borçlar (akitler özelinde dar hukuk akitleri) ve iyiniyete dayanan borçlardan (akitler özelinde iyi niyet akitlerinden) söz edilir¹. Roma Hukuku'nun eski dönemlerinde, katı şekli kurallar ve davaya bağlı düzenlenen haklar, akdin kuruluşunda rızanın önüne geçen unsurların aranması sonucunu doğurmuştur. Bir başka ifade ile taraflar arasında bir akdin gerçekleştirildiğinden söz edilebilmesi için, *consensusun* yanında, mutlaka şekle bağlı bir anlaşmanın varlığı aranmıştır². *Iustinianus* Dönemine gelindiğinde ise, rızanın ön plana çıktığı görülmektedir³.

Oluşumu açısından aynı akitler, rızai akitler, yazılı akitler ve sözlü akitler ayırımı⁴ tabi tutulan akitler, hükümleri açısından ise, dar hukuk akitleri ve iyiniyet akitleri olarak iki başlık altında değerlendirilmektedir⁵. Dar hukuk akitlerinden ancak ve ancak dar hukuk davalarının doğması söz konusudur, bir başka ifade ile yalnızca *ius civilenin* öngördüğü koşullarda

---

¹ KOSCHAKER, Paul: Modern Özel Hukuka Giriş Olarak Roma Özel Hukukunun Ana Hatları, (Kitabı yeniden elden geçiren: AYİTER, Kudret), Ankara, 1977, s. 205, 207-209; BERKİ, Şakir: “Roma’da Borçların Kaynakları”, (İlk kısım), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 7, Sayı 3-4, Ankara, 1950, s. 395; BERKİ, Şakir: “Romada Borçların Kaynakları”, (İkinci kısım), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 11, Sayı 3-4, Ankara, 1954, s. 146-147.

² WATSON, Alan: “The Evolution of Law: The Roman System of Contracts”, Law and History Review, Cilt 1, Sayı 4, 1984, http://digitalcommons.law.uga.edu/fac_artchop/496, (Erişim tarihi 05.01.2017), s. 9; BUCKLAND, W. W.: The Main Institutions of Roman Private Law, (Institutions), Cambridge, 1931, s. 281; KOSCHAKER, s. 206.

³ KOSCHAKER, s. 207; BERKİ, İlk kısım, s. 395.

⁴ RADO, Türkan: Roma Hukuku Dersleri Borçlar Hukuku, İstanbul, 2006, s. 61; GÜNEŞ CEYLAN, Seldağ: “Roma Hukukunda Contractus (Sözleşme) Pactum (Anlaşma) İlişkisi”, (*Pactum*), Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 9, Sayı 1-2, Ankara, 2005, s. 177.

⁵ BUCKLAND, William Warwick: A Manual of Roman Private Law, (Manual), Cambridge, 1953, s. 250; BERKİ, İlk kısım, s. 399; BERKİ, İkinci kısım, s. 146-147.; RADO, s. 64.

akde bağlı taleplerin hukuken takip edilebilmesi mümkündür⁶. İyiniyet akitlerinde ise, akdin iyiniyete dayanan karakteri, şekle bağlı olmayan *pactumların* mahiyeti çerçevesinde akde ilave edilerek dava ile takip edilebilmesine olanak sağlamaktadır⁷. Esasında *pactumlar*, önceleri, *ius civile*ce tanınan akit tiplerinin dışında kalan anlaşmalar olarak varlık göstermişlerdir. Dava ile takibi mümkün olmayan bu anlaşmalar, *pacta nuda* olarak isimlendirilmiştir⁸. Zamanla, bu *pactumlar*a, önce defî yolu ile bir himaye sağlanmış, devamla bir kısmı *ius civile* tarafından tanınarak, bir kısmı *praetor edictumu* ve bir kısmı da imparator emirnamesi ile dava ile korunur hale gelmiştir. Sözü edilen *pactumların* tamamı *pacta vestita* olarak nitelendirilmektedir⁹. *Pacta vestitalar* arasında yer alan *pacta adiecta* grubu, *ius civile* tarafından, bir iyiniyet akdine bağlanarak gerçekleştirilmesi durumunda, iyiniyet akdinin davası ile korunacağı kabul edilen *pactumlar*a işaret etmektedir¹⁰.

İşbu çalışmanın konusunu teşkil eden, alım satım akdine bağlı *pactumlar*, bahsi geçen *pacta adiectalar*ın en sık rastlanan örneklerini teşkil etmektedir. Doktrinde, temel olarak, sözü edilen *pactumlardan* üzerine en çok *Digesta* metni bulunan ve taraflara akitten dönme imkanı sağlayan *arra* (ya da *pactum arrhale*), *in diem addictio*, *lex commissoria* ve *pactum displicentiae* ele alınmaktadır. Bununla birlikte, çalışmamız çerçevesinde bu genel kapsam biraz daha genişletilerek, alım satım akdine bağlı *pactumlar* arasında yer alan *pactum protimeseos*, *pactum de retrovendendo*, *pactum de retroemendo* ve *emptio ad gustum* da değerlendirilecektir. Sözü edilen *pactumların* değerlendirilmesinde, *pactumun* hangi tarafın lehine hükümler içerdiği doktrinin ilgisini çekmiştir. Bu bağlamda, çalışmamızın sistematığı oluşturulurken, alım satım akdine bağlı *pactumlar*, öncelikle alıcı lehine ve satıcı lehine olmak üzere iki ayrı başlık altında değerlendirilmiştir. Devamla, üçüncü bir başlık olarak, özellikle zaman içerisindeki gelişimi ile tarafların her

⁶ BERKİ, İkinci Kısım, 146-147; GÜRTEN, Kadir: Roma Hukuku'nda Hakkaniyet (Aequitas), Ankara, 2008, s. 103.

⁷ KOSCHAKER, s. 248; UMUR, Ziya: Roma Hukuku Lügati, İstanbul, 1983, s. 148.

⁸ KOSCHAKER, s. 247; RADO, s. 165; BUCKLAND, Manual, s. 308; GÜNEŞ CEYLAN, *Pactum*, s. 179, 181; D. 2. 14. 7. 4., (Ulpianus): “*Nuda pactio obligationem non parit.*”, “Yalnızca anlaşma ile borç doğmaz.”

⁹ KOSCHAKER, s. 247-248; BUCKLAND, Manual, s. 308; RADO, s. 165; UMUR, s. 149.

¹⁰ KOSCHAKER, s. 248; ERDOĞMUŞ, ; ERDOĞMUŞ, Belgin: Roma Borçlar Hukuku Dersleri, (Borçlar), İstanbul, 2012, s. 118; RADO, s. 132; GÜNEŞ CEYLAN, *Pactum*, s. 180-181.

ikisine de sözleşmeden dönme imkanı sağlayan, dolayısıyla teknik olarak taraflardan her ikisinin de lehine olabileceğini ifade edebileceğimiz *arra* ele alınmıştır. Çalışmada incelenen metinlerin çevirisinde, Watson¹¹, Birks/McLeod¹², Poste¹³, Scott¹⁴ ve Umur'un¹⁵ çevirilerinden faydalanılmıştır.

II. ALIM SATIM AKDİNE BAĞLI *PACTUMLAR*

Roma Hukuku, borcun kaynakları arasında yer verdiği akitleri, günümüzde geçerli olan akit serbestisi ilkesinden çok uzak bir biçimde değerlendirmiş; bu anlamda sınırlı sayı ve tipe bağlılık ilkesini benimsemiştir. Hak davanın varlığına bağlanmış ve yalnızca *ius civile* tarafından tanınan davalara bağlı olarak talepte bulunulabileceği kabul edilmiştir.¹⁶ *Ius civile* tarafından tanınmayan *pactumlar*, bu nitelikleri itibariyle başlangıçta hukuki korumadan faydalanamamıştır. Bir başka ifade ile, *pactum*'a dayanarak dava açabilme imkanının var olmadığını görüyoruz. Ancak, zamanla, öncelikle *praetor* faaliyetleri ile bir *exceptio* ile davalının kendisini savunmasına imkan sağlanmış¹⁷; devamlı, yukarıda değindiğimiz üzere, dava ile korunan *pacta vestita* grubu varlık kazanmıştır¹⁸.

Bir iyiniyet akdi olan alım satım akdi kapsamında, tarafların, satım konusunda anlaşdıktan sonra, bu satıma şekle bağlı olmayan *pactumlar*la, alım satım akdine tanınan davalarla takip edilmesi mümkün olan birtakım

---

¹¹ IUSTINIANUS: The Digest of Justinian, (Çeviri Düzenlemesi, WATSON, Alan), Cilt 2, Pennsylvania, 1998.

¹² IUSTINIANUS: Justinian's Institutiones, (Çeviri ve Giriş: BIRKS, Peter ve McLEOD, Grant, Latince Metin: KRUEGER, Paul), New York, 1987.

¹³ GAIUS: Institutiones of Roman Law, (Çeviri ve Yorum: POSTE, Edward, M.A., WHITTUCK, E.A., M.A., B.C.L. Tarafından genişletilmiş 4. Baskı, Tarihi Giriş: GREENIDGE, A. H. J., D. Litt.), Oxford, 1904.

¹⁴ IUSTINIANUS: Codex (The Code of Justinian), (Çeviren: SCOTT, Samuel P.), Cincinnati, 1932, http://droitromain.upmf-grenoble.fr/Anglica/codjust_Scott.htm (Erişim tarihi: 02.02.2017).

¹⁵ IUSTINIANUS: Institutiones, (Çeviren: UMUR, Ziya), İstanbul, 1955.

¹⁶ GÜNEŞ CEYLAN, *Pactum*, s. 176, 178.

¹⁷ ZIMMERMANN, Reinhard: The Law of Obligations, Roman Foundations of the Civilian Tradition, Cape Town, 1996, s. 508-509; ERDOĞMUŞ, Borçlar, s. 117-118; RADO, s. 164; *D. 2. 14. 7. 4.*: “*Igitur nuda pactio obligationem non parit, sed parit exceptionem*”; “Bir *pacta nuda* borç doğurmaz, ancak def'i doğurur”

¹⁸ KOSCHAKER, s. 248; RADO, s. 165; BUCKLAND, Manual, s. 308.

şartlar getirebilecekleri kabul edilmiştir¹⁹. Alım satım akdine bağlı olarak yapılan ikincil nitelikteki bu anlaşmalar, *pacta adiecta* yani ek anlaşmalar grubu içerisinde yer almaktadır²⁰.

A. Genel Olarak Alım Satım Akdi

Alım satım, satıcının, bir şeyin mülkiyetini devretmeyi, alıcının da bunun karşılığında bir bedel ödemeyi borçlandığı bir akitir²¹. İki tarafın iradelerinin birleşmesiyle, başka herhangi bir şeye, örneğin şeyin teslimine ya da belirli şekil şartlarına uyulmasına gerek olmaksızın kurulan bir akit olan alım satım akdi, bu özelliği dolayısıyla, oluşumu açısından, Roma akitler sisteminde rızai akitler içerisinde değerlendirilmektedir²².

Gai. Ins. 3. 135: “*Consensu fiunt obligationes in emptionibus uenditionibus, locationibus conductionibus, societatibus, mandatis.*”

Gai. Ins. 3. 135: “Alım satımda, *locatio conductio*da, şirkette ve vekalette, sadece rıza bir akit meydana getirir.”

Alım satım akdi, hükümleri açısından ise iyiniyet akitleri arasında yer almaktadır²³. Tam iki tarafa borç yükleyen bir akit olan alım satım akdi kapsamında, sözleşmenin gereğinin ifası hususunda alıcının elinde bulunan imkan *actio empti*, satıcının elinde bulunan imkan ise *actio venditidis*²⁴. Yukarıda da ifade edildiği üzere, alım satım akdinin bir iyiniyet akdi olması dolayısıyla, doğrudan doğruya akdin gereğinin ifasının yanı sıra, akdin ihlalinden kaynaklanan taleplerin ve akde ilave

¹⁹ RADO, s. 132, 164; MANFREDINI, Arrigo D.: Istituzioni di Diritto Romano, Torino, 2007, s. 361; ZIMMERMANN, s. 510, 537, 563; KOSCHAKER, s. 248; EMİROĞLU, Haluk: Roma Hukukunda Sözleşmeden Dönme, (Sözleşme), Ankara, 2014, s. 100.

²⁰ KOSCHAKER, s. 247-248.

²¹ RADO, s. 115; ZULUETA, Francois de: The Roman Law of Sale, İngiltere, 1945, s. 1; MANFREDINI, s. 355-356; Ancak Roma Hukuku kapsamında özellikli bir husus dikkat çekmektedir: Akit esnasında açıkça mülkiyetin nakli üzerinde anlaşılmadıkça, satıcının akitten doğan borcu yalnızca sözleşme konusu eşyanın rahat zilyetliğini sürekli şekilde sağlamaktır. Bunun kaynağı *ius civile* mülkiyetine sahip olması mümkün olmayan yabancılarla yapılan alım satım akitlerinde aranmaktadır, ERDOĞMUŞ, Borçlar, s. 74; JOLOWICZ, H.F./NICHOLAS, Barry, A Historical Introduction to the Study of Roman Law, Cambridge, 1972, s. 292-293; BERGER, Adolf: Encyclopedic Dictionary of Roman Law, New Jersey, 2004, s. 452.

²² RADO, s. 114; ERDOĞMUŞ, Borçlar, s. 71; KOSCHAKER, s. 230-231; ZIMMERMANN, s. 230; BERGER, s. 452.

²³ RADO, s. 119; ERDOĞMUŞ, Borçlar, s. 77, 78; BERGER, s. 452.

²⁴ RADO, s. 119-120; ERDOĞMUŞ, Borçlar, s. 77, 78; BERGER, s. 452.

edilen *pactum*lara ilişkin taleplerin de bu davalar ile ileri sürülebilmesi mümkündür. Daha açık bir ifade ile, alım satım akdinin iyi niyete dayanan karakteri, iyiniyetin gerektirdiği tüm hususların akdin davaları ile korunmasına imkan sağlamaktadır²⁵.

Gai. Ins. 3. 137: “*Item in his contractibus alter alteri obligatur de eo, quod alterum alteri ex bono et aequo praestare oportet...*”

Gai. Ins. 3. 137: “Ayrıca bu akitler iki tarafa borç yükleyen akitlerdir ve iyiniyet akitleridir, ki bunda tarafların her ikisi de karşılıklı olarak adil ve hakkaniyete uygun olanı ifa etmek borcu altına girerler...”

B. Satıcı Lehine *Pactum*lar

Alım satım akdinin kurulmasından sonra satıcıya belirli bir döneme kadar gelecek daha iyi bir teklifi kabul etme imkanını sağlayan *in diem addictio*, alıcının semeni belirli bir döneme kadar ödememesi durumunda satıcıya sözleşmeden dönme imkanı sağlayan *lex commissoria*, alıcının malı tekrar satması halinde eski satıcıya bir önalım imkanı sağlayan *pactum protimeseos* ve belirli bir olayın gerçekleşmesi halinde satıcıya bir gerialım imkanı sağlayan *pactum de retrovendendo*, satıcı lehine *pactum*lar olarak karşımıza çıkmaktadır²⁶.

1. In Diem Addictio

Bu şartı içeren *pactum*un yapılması, satıcıya, belirli bir döneme kadar daha iyi bir teklif alması halinde, bu teklifi kabul etme imkanını sağlamaktadır²⁷.

D. 18. 2. 1 (Paulus): “*In diem addictio ita fit: ‘ille fundus centum esto tibi emptus, nisi si quis intra kalendas Ianuarias proximas meliorem condicionem fecerit, quo res a domino abeat’.*”

D. 18. 2. 1 (Paulus): “*In diem addictio* şu şekilde yapılır: ‘Bir sonraki Ocak ayının ilk gününe kadar daha iyi bir teklif yapılmazsa, arazi sana satılmış olsun; aksi halde, arazi alıcıdan ayrılır.’”

²⁵ RADO, s. 120, 132; ERDOĞMUŞ, Borçlar, s. 78.

²⁶ RADO, s. 132; MANFREDINI, s. 361; ZULUETA, s. 55-58; ZIMMERMANN, s. 736.

²⁷ RADO, s. 132, 166; MANFREDINI, s. 361; ZULUETA, s. 55; KOSCHAKER, s. 248; DALLA, Danilo/LAMBERTINI, Renzo: Istituzioni di Diritto Romano, Torino, 2006, s. 354; GUARINO, Antonio: Diritto Privato Romano, Napoli, 2001, s. 901; UMUR, s. 17.

Satıcı, bu *pactum* ile, hem kendisi için en iyi şekilde eşyasının satışını gerçekleştirebileceği ihtimalleri araştırma şansına hem de piyasada gerçekleşebilecek aleyhe durumlardan, en azından mevcut alıcı ile belirlendiği fiyatı garanti altına almak suretiyle, kaçınma imkanına sahip olmaktadır. Bunun yanı sıra, bu *pactumun*, satıcının, örneğin bir acil nakit ihtiyacı karşısında, eşyasını değerinin altına satması dolayısıyla zarara uğraması ihtimalinin de önüne geçilmesine hizmet edebileceği görülmektedir²⁸. Bununla birlikte, bu şartın nadiren de olsa alıcının lehine de bir sonucu olabileceği görülmektedir. Bu durumda, bu şart, açıkça alıcı lehine olacak şekilde düzenlenmektedir. Zimmermann, araziyi almasının iyi bir fikir olup olmadığı hususunda endişeleri bulunan alıcı için bu şartın varlığının akitten kurtulabilmek için güzel bir fırsat sunduğunu ifade etmektedir²⁹. Nitekim *Ulpianus*'un *Sabinus*'a işaret ettiği *Digesta* metninde, tarafların iradesinin doğrudan doğruya alıcının daha iyi bir teklif halinde çekilebileceğine yönelik olması halinde, satıcı daha iyi bir teklifi kabul etmese dahi, alıcının bu kayda dayanarak sözleşmeden çekilebileceği, yani ikinci alım satım akdi gerçekleşmese bile, ilkinden artık dönmüş olacağı belirtilmektedir. Dolayısıyla, esasında satıcı lehine bir hüküm içerdiği genel kabul gören *in diem addictionun*, metinden hareketle, Thomas'ın ifadesi ile, “*tarafların kendi pazarlık durumlarının değişik olabilmesi ile*” ilgili bir husus olarak, alıcı lehine olacak şekilde de düzenlenebileceğini söylemek mümkündür³⁰.

D. 18. 2. 9 (Ulpianus): “*Sabinus scribit venditori meliorem condicionem oblatum abicere. Sequique primam quasi meliorem, et ita utimur quid tamen si hoc erat nominatum actum, ut liceret desilire emptori meliore condicione allata? Dicendum erit dissolutam priorem emptiorem venditor sequentem non admittat.*”

D. 18. 2. 9 (Ulpianus): “*Sabinus*'un yazdığına göre, satıcı daha iyi bir teklifi reddedebilir ve birincisini daha iyiymiş gibi kabul edebilir ve bu bizim de uyguladığımız hukuktur. Ancak, açık bir biçimde, daha iyi bir teklifin varlığı halinde alıcının sözleşmeden dönebileceği kararlaştırılmışsa ne olacaktır? Satıcı

²⁸ ZIMMERMANN, s. 735.

²⁹ ZIMMERMANN, s. 735.

³⁰ THOMAS, J. A. C.: “Alım Satımdan Dönmeyi Sağlayan Tedbirler”, (Çeviri: ERDOĞMUŞ, Belgin), İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt 39, Sayı 1-4, İstanbul, 1974, s.471.

ikincisini kabul etmese dahi, ilk alım satımın çözüldüğü söylenmelidir.”

Teklif, gerçek alıcı sıfatını haiz üçüncü bir kişiden gelecek daha iyi bir teklif olmak zorundadır³¹. Teklifin daha iyi sayılabilmesi için, bedelin daha yüksek tutulması zorunlu değildir. Satıcı açısından, ilk alıcı ile yapılan alım satım sözleşmesinin şartlarından herhangi bir açıdan daha iyi bir teklif olması yeterlidir³².

D. 18. 2. 5 (Pomponius): “ *Quidquid enim ad utilitatem venditoris pertinet pro meliore condicione haberi debet.* ”

D. 18. 2. 5 (Pomponius): “Satıcının menfaatine olan her şey daha iyi teklif olarak nitelendirilmelidir.”

Nelerin daha iyi teklif olabileceği hususunda objektif kriterler geliştirilmeye çalışılmıştır. Semen artmasının daha iyi bir teklif olduğunun öngörülmesi güç değildir. Bunun yanı sıra, semende artış yönünde bir değişikliğin bulunmadığı, hatta, aksine, semenin azaldığı bazı durumlarda dahi daha iyi teklifin varlığının kabul edildiği görülmektedir.

D. 18. 2. 4. 6 (Ulpianus): “*Melior autem condicio adferri videtur, si pretio sit additum. sed et si nihil pretio addatur, solutio tamen offeratur facilius pretii vel maturior, melior condicio adferri videtur. praeterea si locus oportunior solvendo pretio dicatur, aequae melior condicio allata videtur: et ita pomponius libro nono ex sabino scribit. idem ait, et si persona idoneor accedat ad emptionem, aequae videri meliorem condicionem allatam. proinde si quis accedat eiusdem pretii emptor, sed qui levioribus emat condicionibus vel qui satisfactionem nullam exigit, melior condicio allata videbitur. ergo idem erit probandum et si viliori pretio emere sit paratus, ea tamen remittat, quae venditori gravia erant in priore emptione.*”

D. 18. 2. 4. 6 (Ulpianus): “Daha iyi teklif, artırılmış bir fiyatla görülebilir. Ancak fiyata ek olmadan dahi, daha kolay ya da daha erken bir ödeme teklif edilirse, ya da daha uygun bir ödeme yeri teklif edilirse daha iyi bir teklif vardır; ki bunu Pomponius da Sabinius’un dokuzuncu kitabında belirlemiştir ve şunu

³¹ ZULUETA, s. 56; ERDOĞMUŞ, Belgin, *In Diem Addictio* (Daha İyi Bir Teklif Kaydı), (In Diem) İstanbul, 1972, s. 33, 36.

³² ZULUETA, s. 56; ERDOĞMUŞ, *In Diem*, s. 36, 37; EMİROĞLU, Sözleşme, s. 108.

eklemiştir, daha güvenilir bir insan tarafından yapıldıysa daha iyi bir teklif olarak nitelendirilir. Benzer şekilde, eğer bir alıcı aynı bedelle ancak daha az zahmetli koşullarda almak önerisiyle gelirse ya da teminat talebinde bulunmazsa, yine daha iyi bir teklif olarak değerlendirilecektir. Aynı şey, yeni teklifle gelen daha az bir fiyat teklif etmiş olsa da, ilk alım satımında satıcı için daha zahmetli bulunan hükümlerden feragat etmesi halinde de söylenebilir.”

Görülebileceği üzere, ödeme şeklinin satıcı için avantajlı olacak şekilde değiştirilmesi, yeni alıcının daha güvenilir bir kişi olması ya da teminat istememesi gibi durumlar, daha iyi bir teklifin varlığını gerçekleştirmek için yeterli kabul edilmiştir. Hatta, daha düşük fiyat teklif edildiği hallerde dahi, bu hususların teklifin daha iyi bir teklif olarak değerlendirilmesini sağlayabileceği açıkça belirtilmiştir. Dolayısıyla, daha iyi teklifin varlığının saptanabilmesi için, her iki satım akdinin tüm unsurlarıyla değerlendirilmeye tabi tutulması gerekmektedir³³. Bununla birlikte, satıcı lehine hususların tespitinde objektif bazı inırlamalar getirildiği görülmektedir. Bu kapsamda, satıcının, yalnızca akitten dönmesinin kendisine menfaat sağlayacak olmasının, örneğin semerelerin kendisine kalacak olmasının, daha iyi bir teklif anlamına gelmeyeceği ifade edilmiştir³⁴.

D. 18. 2. 14. 4 (Paulus): “*Emptorem, qui meliorem condicionem attulerit, praeter corpus nihil sequitur quoq venierit.*”

D. 18. 2. 14. 4 (Paulus): “Daha iyi bir teklif yapmış olan alıcıya, satılan mal dışında hiçbir şey intikal etmez.”

D. 18. 2. 14. 5 (Paulus): “*Non tamen ideo, si tantundem pretium alius det, hoc ipso, quod fructus eum non sequantur, qui secuturi essent priorem emptionem, melior conditio videtur allata, quia non id agitur inter emptorem et venditorem.*”

D. 18. 2. 14. 5 (Paulus): “Bu sebeple, bir başkası aynı bedeli teklif ederse, ilk alıcının elde etmiş olduğu semereler, alıcıyla satıcının iradeleri bu yönde olmadığı için, kendisine intikal etmeyeceğinden, daha iyi teklif yapılmış olarak değerlendirilmez.”

³³ ERDOĞMUŞ, *In Diem*, s. 36, 37; EMİROĞLU, *Sözleşme*, s. 108.

³⁴ ERDOĞMUŞ, *In Diem*, s. 38

Sabinus, aynı taşınmazın sadece bir kez *in diem addictio* ile satılabileceğini savunmuştur. Ancak *Iulianus* daha yaygın kabul gören taraf iradesi görüşünü savunmaktadır³⁵. Buna göre, bir taşınmazın satışında bir kez *in diem addictio* yapıldıktan sonra, gelen daha iyi teklif kapsamında yapılacak alım satım akdine de *in diem addictio* şartının eklenmesi mümkündür.

Satıcı, alım satım akdine konu edilen eşyaya ilişkin ikinci teklifin gelmesi halinde, teklifi ilk alıcıya iletmekle yükümlüdür³⁶. Satıcı iki teklif karşılaştırdıktan sonra, ikinci teklifin daha iyi olduğuna karar verirse, ilk alıcı teklifini yükseltme imkânına sahiptir. Bu yükseltmenin uygulanabilmesi için aranan şart, ilk alıcının ikinci alıcı ile eşdeğer ya da ondan daha yüksek bir teklif sunmasıdır³⁷.

D. 18. 2. 7 (Paulus): “*Licet autem venditori meliore allata condicione addicere posteriori, nisi prior paratus sit plus adicere.*”

D. 18. 2. 7 (Paulus): “Satıcının, eşyayı daha iyi teklifin alınması üzerine, ilk alıcının daha fazlasını vermeye hazır olmaması halinde, nakletmesi mümkündür.”

D. 18. 2. 8 (Paulus): “*Necesse autem habebit venditor meliore condicione allata priorem emptorem certiore facere, ut, si quid alius adicit, ipse quoque adicere possit.*”

D. 18. 2. 8 (Paulus): “Satıcı, daha iyi teklifin alınması üzerine, alıcıyı bilgilendirmek zorundadır ki böylece alıcı yeni gelenle rekabete girebilir.”

In diem addictionun bir erteleyici şart mı yoksa bozucu şart mı olduğu hususu da Romalı hukukçular tarafından tartışma konusu edilmiştir³⁸. Bugün baskın olan görüş, *in diem addictionun* bozucu şart niteliğinde olduğu yönündedir³⁹. *In diem addictio*, *Ulpianus*'un ifade ettiği

---

³⁵ ZULUETA, s. 56; ERDOĞMUŞ, *In Diem*, s. 40, 41.

³⁶ ERDOĞMUŞ, *In Diem*, s. 44.

³⁷ ERDOĞMUŞ, *In Diem*, s. 44-45; Bundan sonra ilk alıcı şeyi elinde tutmaya devam ederse, alım satım akdinin unsurlarında değişiklik meydana gelecek, bir diğer ifade ile, semen ya da teklifi daha iyi hale getiren birtakım unsurlar artık ilk alım satım akdinde belirlenen unsurlardan farklı olacak, dolayısıyla bu durumda yine ilk alım satımdan dönülerek yeni bir akit gerçekleştirilmiş olacaktır, ZULUETA, s. 56; “...daha iyi teklifin kabulü, yeni bir akdin doğmasına sebep olacaktır”, THOMAS, s. 480.

³⁸ ZULUETA, s. 56; ZIMMERMANN, s. 736.

³⁹ MANFREDINI, s. 361; RADO, s. 132; DALLA/LAMBERTINI, s. 354.

gibi, her iki türlü de düzenlenebilen, bu konuda tarafların iradesinin dikkate alındığı bir *pactumdur*⁴⁰.

D. 18. 2. 2 pr. (Ulpianus): “*Quotiens fundus in diem addicitur, utrum pura emptio est, sed sub condicione resolvitur, an vero condicionalis sit magis emptio, quaestionis est. et mihi videtur verius interesse, quid actum sit: nam si quidem hoc actum est, ut meliore allata condicione discedatur, erit pura emptio, quae sub condicione resolvitur: sin autem hoc actum est, ut perficiatur emptio, nisi melior condicio offeratur, erit emptio condicionalis.*”

D. 18. 2. 2 pr. (Ulpianus): “Bir arazi *in diem addictio* ile satıldığında, alım satım şarta bağlı olmayıp akitten dönmek için bir şart mı olduğu ya da bizatihi alım satımın mı şarta bağlı olduğu sorusu mevcuttur. Kanaatimce, bu gerçekten tarafların iradesine bağlıdır; eğer, daha iyi bir teklifin yapılması üzerine, iradeleri bu yönde ise, akitten dönülecek, alım satım şarta bağlı olmayacak ancak alım satım akdinden dönülmesi şarta bağlı olacaktır; diğer yandan irade, daha iyi bir teklif yapılmazsa sözleşmenin geçerli olacağı yönünde ise, alım satımın kendisi şarta bağlı olacaktır.”

2. *Lex Commissoria*

Lex commissoria, bedelin zamanında ödenmemesi halinde, satıcıya, sözleşmeden dönme imkanı sağlayan bir *pactumdur*⁴¹.

D. 18. 3. 4 pr. (Paulus): “*Si fundus lege commissoria venierit, hoc est ut, nisi intra certum diem pretium sit exsolutum, inemptus fieret...*”

D. 18. 3. 4 pr. (Paulus): “Bir toprak parçasının *lex commissoria* şartı ile satılması halinde, ki bu şu demektir; eğer satış bedeli belirli bir zamanda ödenmezse alım satım akdinden dönülmüş olacaktır...”

Satıcının alım satım sözleşmesi kapsamında, sözleşmeden dönebilmesinin, buna ilişkin şartı sözleşmeye eklemesine bağlı olduğu görülmektedir. Yani, alım satım akdine ek *lex commissorianın* düzenlenmemesi halinde, eğer semen ödenmezse, satıcının

⁴⁰ ZULUETA, s. 56; UMUR, s. 17.

⁴¹ ZULUETA, s. 57; RADO, s. 132, 166; MANFREDINI, s. 361; DALLA/LAMBERTINI, s. 354; GUARINO, s. 898-899; BUCKLAND, Manual, s. 288.

başvurabileceği tek yol, *actio venditi* ile semenin ödenmesini istemek olabilir⁴². Bir başka ifade ile, günümüzde temerrüt olarak ifade edebildiğimiz satış bedelinin ödenmemesi durumunda, tek başına alım satım akdi, satıcıya, yalnızca alıcıyı bedelin ödenmesine zorlayan *actio venditi*yi sağlamaktadır.

D. 18. 3. 2 (Pomponius): “*Cum venditor fundi in lege ita caverit: ‘si ad diem pecunia soluta non sit, ut fundus inemptus sit’, ita accipitur inemptus esse fundus, si venditor inemptum eum esse velit, quia id venditoris causa caveretur: nam si aliter acciperetur, exusta villa in potestate emptoris futurum, ut non dando pecuniam inemptum faceret fundum, qui eius periculo fuisset.*”

D. 18. 3. 2 (Pomponius): “Bir arazinin satıcısı şu şartı koyarsa: ‘para söylenen güne kadar ödenmezse, arazi satılmamış olsun.’, arazinin yalnızca satıcının tercih etmesi durumunda satılmamış olacağı anlamına gelir, çünkü şart sadece satıcının menfaatindedir. Eğer diğer türlü anlaşılıyorsa, hasar kendisinde olmasına karşın, evin yandığını düşünelim, satım bedelini ödemeyerek arazinin satımı anlaşmasından dönmek de alıcının elinde olurdu.”

Yukarıdaki metinden anlaşılacağı üzere, *lex commissoria*, yalnızca satıcı lehine hüküm doğuran bozucu bir şarttır⁴³.

D. 18. 3. 1 (Ulpianus): “*Si fundus commissoria lege venierit, magis est, ut sub condicione resolvi emptio quam sub condicione contrahi videatur.*”

D. 18. 3. 1 (Ulpianus): “Bir toprak parçası *lex commissoria* şartı ile satıldığında, sözleşmenin şarta bağlı olarak kurulmasından ziyade, akitten dönülmesinin şarta bağlı olduğu gözetilir.”

Şartın peşin alımlar için değil; alıcının eşyayı önceden teslim alıp, ödemeyi daha sonra gerçekleştireceği durumlar için öngörülmüş olduğu anlaşılmaktadır. Bunun bir çeşit kredili satış anlamına geldiği sonucuna varmak mümkündür⁴⁴. Taksitli satışın varlığı halinde, *lex commissoria*, taksitlerden birinin ödenmemesi halinde daha önce ödenmiş olan taksitlerden vazgeçilerek sözleşmeden dönülebilmesine imkân

⁴² RADO, s. 132.

⁴³ RADO, s. 132; MANFREDINI s. 361; EMİROĞLU, Sözleşme, s. 110.

⁴⁴ ZULUETA, s. 57.

sağlamaktadır⁴⁵. Yine, aynı sonucu doğuracak şekilde, *lex commissorianın*, akde bir *pactum* ile eklenen vade olduğu kabul edilmektedir⁴⁶. Nitekim Thomas, semenin belirlenen vadede ödenmemesi halinde akitten dönmeye olanak sağlayan kayıtların tamamının terimsel olarak *lex commissorianın* kapsamında kaldığı kanaatindedir⁴⁷.

Lex commissorianın uygulanmasında, satıcı akitten döndüğünü açıklamak durumundadır, akit kendiliğinden hükümsüz hale gelmez. Satıcı, bu imkanı derhal kullanmalı ve bu seçimine de sadık kalmalıdır. Eğer bedelin ödenmemesinden sonra bedelin ödenmesi için dava yolunu tercih ederse, *lex commissoria* seçeneğini kullanmamış, sözleşmenin ifa edilmesini tercih etmiş sayılır. Aynı şekilde, sözleşmeyi sona erdirmeye iradesini açıkladıktan sonra da bedelin ödenmesini dava edemez. Ancak bu durum, eşyayı ve semerelerini iade ile eşyaya alıcı tarafından verilen zararların ödenmesini *actio venditi* ile talep etmesi konusunda bir engel oluşturmaz⁴⁸.

3. *Pactum Protimeseos*

Pactum protimeseos, alıcının eşyayı yeniden bir satıma konu etmesi halinde satıcıya önalım imkanı tanıyan şartı içeren bir *pactum*dur⁴⁹. Bu durumda, eski satıcının, kabul görebilecek nitelikte bir teklif sunması beklenir⁵⁰.

⁴⁵ KOSCHAKER, s. 248; RADO, s. 166.

⁴⁶ THOMAS, s. 466.

⁴⁷ THOMAS, s. 471-472.

⁴⁸ ZULUETA, s. 57; Roma Hukuku'nda akde bağlı bir *pactum* ile uygulanabilir olan bu kural, temerrüt kurumu ile, günümüz hukuklarında tüm iki taraflı akitlerde böyle bir şarta gerek duyulmaksızın uygulanan genel bir nitelik kazanmıştır, RADO, s. 132; Türk Borçlar Kanunu 235/1: "Satılanın, ancak satış bedeli ödendikten sonra veya ödenme anında devredilmesi gereken durumlarda alıcı temerrüde düşerse satıcı, herhangi bir işlem gerekmaksızın satıştan dönebilir."; Bununla birlikte, *lex commissorianın* günümüzdeki görünümü olarak, Kanun'un alıcının temerrüdünü düzenleyen ilgili maddesinin üçüncü fıkrasında, zilyetliğin alıcıya devredildiği durumlarda, alıcının temerrüdü halinde, satıcının sözleşmeden dönme hakkını kullanabilmesi için, sözleşmede açıkça bu hakkını saklı tutması gerektiği düzenlenmiştir, Türk Borçlar Kanunu 235/3: "Satılanın zilyetliği satış bedeli ödenmeden alıcıya devredilmişse, alıcının temerrüdü sebebiyle satıcının dönme hakkını kullanarak satılanı geri alması, bu hakkın sözleşmede açıkça saklı tutulmasına bağlıdır."

⁴⁹ ZULUETA, s. 57; BUCKLAND, William Warwick: A Text-Book of Roman Law from Augustus to Justinian, (Text-Book), Cambridge, 1921, s. 492.

⁵⁰ ZULUETA, s. 57; Türk Borçlar Kanunu 241/3: "Önalım hakkını kuran sözleşmede aksi öngörülmemişse, önalım hakkı sahibi taşınmazı, satıcının üçüncü kişiyle kararlaştırdığı satışa ilişkin koşullarla kazanır."

Diğer *pacta adiectal*larda olduğu gibi, bu *pactumun* sonuçlarını doğurması da, bağlı olduğu iyiniyet akdi olan alım satım akdinin davasına bağlanmıştır. Bununla birlikte, vasiyetle ya da belirli bazı durumlarda kanunla da kullanılabilceği ifade edilmiştir⁵¹.

D. 18. 1. 75 (Hermogenianus): “*Qui fundum vendidit, ut eum certa mercede conductum ipse habeat vel, si vendat, non alii, sed sibi distrahat vel simile aliquid paciscatur: ad complendum id quod pepigerunt ex vendito agere poterit.*”

D. 18. 1. 75 (Hermogenianus): “Bir kimsenin arazisini belirli bir bedel karşılığında kiralayarak elinde tutmaya devam etmesi ya da alıcının yeniden satması durumunda, üçüncü bir kişiye ya da benzer şartlardaki başka birine değil, kendisine satması şartıyla satması halinde, satıcının şartın yerine getirilmesi için *ex venditio* davası açmaya hakkı vardır.

D. 19. 1. 21. 5 (Paulus): “*Sed et si ita fundum tibi vendidero, ut nulli alii eum quam mihi venderes, actio eo nomine ex vendito est, si alii vendideris.*”

D. 19. 1. 21. 5 (Paulus): “Yine, sana bir çiftliği benden başka kimseye satmaman şartıyla satarsam, bunu bir başkasına satman halinde bir *actio venditi* söz konusu olur.”

4. *Pactum De Retovendendo*

Bu şartı içeren *pactumun* anlaşmaya bağlanması, satıcıya, belirli bir olayın gerçekleşmesi halinde ya da belirli bir zaman dilimi içinde satılan şey üzerinde gerialım hakkı sağlar⁵².

D. 19. 5. 12 (Proculus): “*Si vir uxori suae fundos vendidit et in venditione comprehensum est convenisse inter eos, si ea nupta ei esse desisset, ut eos fundos si ipse vellet, eodem pretio mulier transcriberet viro: in factum existimo iudicium esse reddendum idque et in aliis personis observandum.*”

D. 19. 5. 12 (Proculus): “Bir adam çiftliklerini karısına sattı, alım satım akdine dahil edilen, eğer karısı evliliğine son verirse,

⁵¹ ZULUETA, s. 58; Türk Borçlar Kanunu 242: “Sözleşmeden doğan önalım hakkını kullanmak isteyen hak sahibi, bu hak şerhedilmiş ve taşınmazın mülkiyeti alıcı adına tescil edilmişse alıcıya; aksi takdirde satıcıya karşı, satışın veya ekonomik bakımdan satışa eşdeğer başka bir işlemin kendisine bildirildiği tarihten başlayarak üç ay ve her hâlde satışın yapılmasından başlayarak iki yıl içinde dava açmak zorundadır.”

⁵² BERGER, s. 615; Geri alım hakkı, Türk Borçlar Kanunu’nun 237-239. maddeleri arasında düzenlenmiştir.

kadının, eğer erkek isterse bu çiftlikleri aynı bedelle kocasına devredeceği anlaşması vardı. Kanaatimce, bir *actio in factum* tanınmıştır, ve bu kural, diğer kişiler için de uygulanmalıdır.”

C. Ius. 4. 54. 2: “*Si fundum parentes tui ea lege vendiderunt, ut, sive ipsi sive heredes eorum emptori pretium quandoque vel intra certa tempora obtulissent, restitueretur, teque parato satisfacere conditioni dictae heres emptoris non paret, ut contractus fides servetur, actio praescriptis verbis vel ex vendito tibi dabitur, habita ratione eorum, quae post oblatam ex pacto quantitatem ex eo fundo ad adversarium pervenerunt.*”

C. Ius. 4. 54. 2: “Eğer ailen bir arazi parçasını, kendileri ya da mirasçılarının belirsiz ya da belirlenmiş bir zaman içerisinde alıcıya eşyanın bedelini teklif ederse eşyayı elinde tutacakları şartı ile satarsa ve eğer sen de yukarıda yazılı şarta uymaya hazırsan ve alıcının mirasçıları sözleşmeyi yerine getirmeyi reddederse, sana bir *actio praescriptis verbis* ya da bir *actio venditi* tanınır; ve bedelin *pactumun* hükümlerine uygun şekilde teklif edilmesinden sonra, karşı tarafının eline geçen arazinin semerelerinin bedeli düşülerek bir hesaplama yapılır.”

Umur, sözleşme koşullarında bir değişiklik olmaması dolayısıyla, bu *pactum* sonucunda fiilen malın satılmamış olduğunu ifade etmektedir⁵³. Ancak, pratik sonuçlar açısından değerlendirdiğimizde, esasında iki alım satım akdinin var olduğunu söylemek daha isabetli olacaktır. Öncelikle, ilk alım satım akdinin gerçekleşmesi üzerine, alıcı mülkiyetin naklini talep edebilme, satıcı da semeni talep edebilme imkanına sahip olacaktır. *Pactum*daki şartın gerçekleşmesi halinde ise artık ilk satıcının ikinci alıcı olarak mülkiyetin naklini talep etme, ilk alıcının da ikinci satıcı olarak semeni talep etme hakkına sahip olacağını görüyoruz. Ayrıca, mülkiyetin ilk alıcıya devredilmesi ile, eşya üzerindeki hak durumunda değişiklik meydana gelmiş olacaktır. Daha uzak bir örnekle, *pactum de retrovendendonun* eklendiği, parça borcunun söz konusu olduğu bir alım satım akdini ele alalım. İlk alım satım akdedildikten sonra, kendisine bağlanan *pactum*da öngörülen şartların gerçekleştiğini ve ilk satıcının eşyayı geri almak talebini ilettiğini varsayalım. Bu geri alım hakkı kullanıldıktan sonra ancak sözleşme konusu eşyanın tesliminden önce eşya tarafların kusuru olmadan telef olursa ne olacaktır? Roma hukukunun, hasarı alıcıya yükleyen kuralı açıktır. Yani bu durumda, ilk

⁵³ UMUR, s. 150.

alim satımın satıcısı, ikinci alım satımın alıcısı olarak hasara katlanacak, yani semeni ödeyecek ancak eşyayı talep edemeyecektir. Esasında bu kadar uzağa gitmeden de bu çıkarımda bulunmak mümkündür. Şu durumda, kanaatimizce, sonuçlarının aslında hiç satılmamış gibi olduğu söylenemez.

Pactum retrovendendo ile ilgili tartışmalı diğer bir husus, bu *pactumun*, *pactum retroemendo* ile birlikte değerlendirmesinden kaynaklanmaktadır. Zimmermann, *pactum de retroemendo*yu satıcının satılan şeyi geri almak hakkına sahip olduğu *pactum* olarak nitelemiş; yukarıda yer verdiğimiz *D. 19. 5. 12* ve *C. Ius. 4. 54. 2'*ye işaret etmiştir⁵⁴. Umur, *pactum de retroemendo* ile *pactum de retrovendendo*yu aynı başlık altında değerlendirmiş⁵⁵, yalnızca satıcının geri alım hakkı kapsamında açıklamaya yer vermiştir⁵⁶. Berger, *retroemendo* ve *retrovendendo*yu tek bir başlık altında⁵⁷ ancak iki terimi de kullanarak ele almış; satıcının satılan eşyayı geri almak hakkı olarak tanımladıktan sonra, alıcı lehine de aksi yönde bir anlaşmanın yapılabileceğini belirtmiş, nihayet “*de retroemendo (vendendo)*” terimlerinin literatür tarafından geliştirildiğini ifade etmiştir.⁵⁸ Buckland, “*pactum de retrovendendo, emendo*” başlığı altında, alıcının şeyi geri satması ya da satıcının geri almasına ilişkin anlaşma olarak açıklamıştır⁵⁹. Yine Buckland, bir başka çalışmasında, aralarında bir ayrım gözettiğini daha açık görebileceğimiz şekilde, *pactum de retrovendendo*yu satıcının geri alım hakkı olarak tanımladıktan sonra, satıcının geri alma yükümlülüğü olarak *pactum retroemendonun* da bununla üstlenilebileceğini ifade etmiştir⁶⁰. Zulueta, *pactum retroemendo* ve *retrovendendo* arasında açık bir fark ortaya koyarak, *pactum retroemendo*yu satıcı lehine, *pactum retrovendendo*yu ise alıcı lehine *pactumlar* arasında değerlendirmiş⁶¹, açıklamalarını *pactum de retro emendoda* satıcıya tanınan bir geri alım hakkından söz edilirken, *pactum de retro vendendoda* da alıcının satıcıyı eşyayı geri almaya zorlama hakkına sahip olması üzerine kurmuştur⁶². Kanaatimizce, Berger’in

---

⁵⁴ ZIMMERMANN, s. 510, dn. 12.

⁵⁵ “Pactum De Retro Emendo veya Pactum De Retro Vendendo”, UMUR, s. 150.

⁵⁶ UMUR, s. 150.

⁵⁷ “Pactum retro emendo (vendendo)”, BERGER, 615.

⁵⁸ BERGER, s. 615.

⁵⁹ BUCKLAND, Manual, s. 287.

⁶⁰ BUCKLAND, Text-Book, s. 492.

⁶¹ ZULUETA, s. 55.

⁶² ZULUETA, s. 58.

belirtmiş olduğu kavramların literatür tarafından geliştirilmiş olması gerçeğinin ve tüm açıklamaların aynı metne dayandırılmasının doktrin genelinde bu ayrımın yapılmasına ihtiyaç duyulmamasına yol açmış olması muhtemeldir.

C. Alıcı Lehine *Pactumlar*

Alıcıya, eşyayı beğenmemesi halinde iade ederek sözleşmeden dönme imkanı sağlayan *pactum displicentiae*, belirli bazı durumlarda satıcıyı sattığı şeyi geri almaya zorlayan *pactum de retroemendo* ve şarap satışlarında satıcıya şeyi tatma imkanı sağlayan *emptio ad gustum* alıcı lehine *pactumlar* olarak karşımıza çıkmaktadır⁶³.

I. *Pactum Displicentiae*

Pactum displicentiae, alıcıya, sözleşme konusu eşyayı teslim aldıktan sonra tatmin edici bulmaması halinde belirli bir döneme kadar iade ederek sözleşmeden dönme imkanı sağlayan bir şarttır. Alıcı, bu şarta başvurmakla, eşyayı iade edip, bedelini geri isteyebilir⁶⁴. Bir sürenin belirlenmemiş olduğu hallerde, alıcı bu imkanı 60 iş günü içerisinde kullanmalıdır⁶⁵.

Bu şartın, *pactumda*, hem bozucu hem de erteleyici olarak düzenlenmesi mümkündür⁶⁶.

D. 18. 1. 3 (Ulpianus): “*Si res ita distracta sit, ut si displicuisset inempta esset, constat non esse sub condicione distractam, sed resolvi emptionem sub condicione.*”

D. 18. 1. 3 (Ulpianus): “Bir şeyin ‘eğer beğenilmezse, sözleşme bozulur’ şartıyla satıldığı durumda açıktır ki sözleşme değil, iptal edilebilirliği şarta bağlıdır.”

⁶³ RADO s. 132-133; MANFREDINI s. 361; ZULUETA, s. 55, 58.

⁶⁴ ZULUETA, s. 59; BERGER, s. 615; RADO, s. 132-133, 166; MANFREDINI, s. 361; GUARINO, s. 900; UMUR, s. 150; EMİROĞLU, Sözleşme, s. 110; BUCKLAND, Manual, s. 287; Günümüz Türk Hukuku'nda *pactum displicentiae*nin etkisi, beğenme koşulu ile satışlarda görülmektedir, Türk Borçlar Kanunu madde 249: “Beğenme koşuluyla satış, alıcının satılanı deneyerek veya gözden geçirerek beğenmesi koşuluyla yapılan satıştır.”; Buna göre, beğenme koşulunun söz konusu olduğu satışlarda, alıcı, eşyayı kabul etmek ya da herhangi bir neden göstermeden iade etmek hakkına sahiptir, Türk Borçlar Kanunu madde 250: “Beğenme koşuluyla satışta alıcı, satılanı kabul etmekte veya hiçbir sebep göstermeksizin geri vermekte serbesttir.”

⁶⁵ BUCKLAND, Text-Book, s. 493; D. 21. 1. 31. 22, bununla birlikte, aynı metinde Ulpianus bu *pactumun* süresiz şekilde belirlenmesinin de mümkün olduğunu ifade etmektedir.

⁶⁶ MANFREDINI, s.361; ZULUETA, s. 59; GUARINO, s. 900; BUCKLAND, Manual, s. 287.

Ius. Ins. 3. 23. 4: “*Emptio tam sub condicione quam pure contrahi potest. Sub condicione veluti ‘si Stichus intra certum diem tibi placuerit, erit tibi emptus aureis tot’.*”

Ius. Ins. 3. 23. 4: “Bir satım akdi şarta bağlı veya kesin olarak yapılabilir. Şarta bağlı bir satım akdine örnek şudur: ‘Eğer *Stichus*’u kesin bir zamana kadar tatmin edici bulursan, sana şu kadar altına satılmış olsun’.”

2. *Pactum De Retroemendo*

Pactum de retroemendo, bazı kesin durumlarda ya da bazı kesin olayların gerçekleşmesi halinde, satıcıyı şeyi geri almaya zorlama hakkını alıcıya veren bir şarttır. Uygulanma şekli, *pactum de retrovendendo* ile aynıdır⁶⁷.

Yukarıda *in diem addictionun* alıcı lehine olup olamayacağı hususunda yapılan tartışma, esasında bu *pactumun* varlığı ile daha somut bir zemine oturtulabilmektedir. Bu iki *pactumun* ayrı hususlara işaret ettiği açık olmakla birlikte, esasında *pactum de retroemendo* ile doğrudan doğruya alıcının lehine düzenlenebilen ve satıcıyı malı geri almaya zorlayan bir *pactumun* var olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra *in diem addictionun* alıcı lehine sonuç doğurup doğurmayacağı tartışmasının daha iyi teklif kaydının varlığı hali ile sınırlandırıldığı göz önünde bulundurulması gerekir.

3. *Emptio Ad Gustum*

Şarap satışlarına özgülenmiş görünen bu şart ile, şarap satışlarında, alıcıya şarabı tatma ve reddetme imkanını sağlanmaktadır. Bu yönde bir şartın varlığının normal olduğu ifade edilmektedir. *Emptio ad gustum*, alıcıya, şarabı tattıktan sonra beğenmemesi halinde iade etmek imkanı sağlayan bir şarttır⁶⁸.

D. 18. 1. 34. 5 pr. (Paulus): “... *Alia causa est degustandi, alia metiendi: gustus enim ad hoc proficit, ut improbare liceat...*”

D. 18. 1. 34. 5 pr. (Paulus): “Tatma ve ölçmeye ilişkin akitlerin farklı amaçları vardır. Tatma, reddetme hakkını verir...”

⁶⁷ ZULUETA, s. 58; BUCKLAND, Manual, s. 287. *Pactum retroemendo* için de işaret edilen metin *D. 19. 5. 12*'dir. İlgili metne ve *pactum retrovendendo* ile karşılaştırılmasına ilişkin değerlendirmelere yukarıda yer verilmiştir, bkz. Yuk. II, A, 4.

⁶⁸ ZULUETA, s. 58; GUARINO, s. 900; BUCKLAND, Manual, s. 287.

Zimmermann, alıcının tatması üzerine verdiği onayın alım satım sözleşmesini geçerli hale getireceğini ifade etmektedir⁶⁹. Dolayısıyla, *emptio ad gustum* bir erteleyici şart teşkil etmektedir.

D. *Pactum Arrhale*

Arra, ortaya çıkışı dönemde alım satım akdinin gerçekleştirildiğine delil teşkil etmek üzere⁷⁰ taraflardan birinin diğerine verdiği pey akçesini ifade etmektedir. *Arra*'nın bu görünümü, *arra confirmatoria* olarak adlandırılmaktadır⁷¹.

Gai. Ins. 3. 139: "*Emptio et venditio contrahitur, cura de pretio convenerit, quamvis nondum pretium numeratum sit ac ne arra quidem data fuerit; nam quod arrae nomine datur, argumentum est empti onis et venditionis contractae* "

Gai. Ins. 3. 139: "Alım satım akdi; semen üzerinde anlaşılınca, henüz ne semen ödenmiş ne de *arra* verilmiş olsa bile kurulur. Zira pey akçesi olarak verilen, alım satım akdinin yapıldığına delil teşkil eder."

*Arra confirmatoria*nın varlığı halinde, ifa gerçekleşirken ya verilen miktar ifadan mahsup edilir, ya da *arranın* konusunu bir eşya teşkil ediyor ise, söz konusu eşya, *arra* veren kişiye iade edilir⁷². Eşyanın iade edilmemesi halinde ise, iade etmeyen alıcı ya da satıcı olması durumuna bağlı olarak, *actio empti* veya *actio venditi*ye dayanarak iadenin talep edilmesi mümkündür⁷³.

D. 19. 1. 2. 6 (Ulpianus): "*Is qui vina emit arrae nomine certam summam dedit, postea convenerat, ut ex emptio irrita fieret Iulianus ex empto agi posse ait, ut arra restitatur, utilemque esse actionem ex empto etiam ad distrahendam, inquit,*

⁶⁹ ZIMMERMANN, s. 285.

⁷⁰ BUCKLAND, Manual, s. 278; ZIMMERMANN, s. 230-231; KOSCHAKER, s. 248; ERDOĞMUŞ, Borçlar, s. 90.

⁷¹ ZIMMERMANN, s. 230-231; KOSCHAKER, s. 248; ERDOĞMUŞ, Borçlar, s. 90; UMUR, s. 26; RADO, s. 117-118; *Arra* kurumu, hukukumuzda "bağlanma parası" olarak adlandırılmaktadır. Türk Borçlar Kanunu'nun 117. maddesinde açık bir şekilde düzenlenmiştir: "Sözleşme yapılırken bir kimsenin vermiş olduğu bir miktar para, cayma parası olarak değil sözleşmenin yapıldığına kanıt olarak verilmiş sayılır."

⁷² ZIMMERMANN, s. 231; KOSCHAKER, s. 248; ERDOĞMUŞ, Borçlar, s. 90; RADO, s. 118; Yine Türk Borçlar Kanunu'nun 117. maddesinin 2. fıkrasında bu hususta açık bir düzenleme yer almaktadır: "Aksine sözleşme veya yerel âdet olmadıkça, bağlanma parası esas alaktan düşülür."

⁷³ ERDOĞMUŞ, Borçlar, s. 90.

emptionem. Ego illud quaero: si anulus datus sit arrae nomine et secuta emptione pretioque numerato et tradita re anulus non reddatur, qua actione agendum est, utrum condicatur, quasi ob causam datus sit et causa finita sit, an vero ex empto agendum sit. Et Iulianus diceret ex empto agi posse: certe etiam condici poterit. Quia iam sine causa apud venditionem est anulus.”

D. 19. 1. 2. 6 (Ulpianus): “Şarap satın alan biri pey akçesi olarak belirli bir miktar para vermiştir. Daha sonra, alım satımın geçersiz olacağı hususunda taraflar anlaşmışlardır. *Iulianus* pey akçesinin iadesi için alım satım akdinden doğan davanın açılabilirliğini ve alım satım akdinin çözülmesi için alım satım akdinden doğan davanın kıyasen açılabilirliği kanaatindedir. Şimdi şunu soruyorum: Bir yüzük pey akçesi olarak verilmiş, alım satım akdinden sonra semen ödenmiş ve satılan mal teslim edilmiş, ancak yüzük iade edilmemişse hangi dava açılmalıdır? Var olan sebebin ortadan kalkmasına dayanan sebepsiz zenginleşme davası mı yoksa alım satım akdinin davası mı kullanılmalıdır? *Iulianus* muhtemelen alım satım akdinden doğan davanın açılacağını söyleyecektir. Fakat yüzük nedensiz yere satıcıda kaldığı için sebepsiz zenginleşme davası da açılabilir.”

Arra, zaman içerisinde gelişim göstermiş, anlam ve içerik değişikliğine uğrayarak, *arra poenalis* ve *arra poenitentialis* olarak da karşımıza çıkmaya başlamıştır⁷⁴.

Iustinianus Dönemi’nde kazandığı kapsam ile *arra poenitentialis*, cayma parası işlevi görmektedir. Buna göre, *arra* veren kişi akitten dönerse verdiği geri isteyemeyecektir, *arra* alan kişinin akitten dönmesi halinde ise, aldığı miktarın iki katını ödemesi gerekecektir⁷⁵. Bu haliyle, *arra poenitentialis* esasında taraflara cayma parası ödemek suretiyle sözleşmeden dönme imkanı sağlayan bir *pactum* niteliğindedir⁷⁶.

⁷⁴ KOSCHAKER, s. 248; ERDOĞMUŞ, Borçlar, s. 91.

⁷⁵ ZIMMERMANN, s. 233; ERDOĞMUŞ, Borçlar, s. 91; Türk Borçlar Kanunu’nun 178. maddesinde Roma Hukukunda gelmekte olan bu kurum aynen korunarak hükme bağlanmıştır: “Cayma parası kararlaştırılmışsa, taraflardan her biri sözleşmeden caymaya yetkili sayılır; bu durumda parayı vermiş olan cayarsa verdiği bırakır; almış olan cayarsa aldığı iki katını geri verir.”

⁷⁶ RADO, s. 119; UMUR, s. 26.

Ius. Ins. 3. 23 pr: "...hoc enim subsecuto, sive in scriptis sive sine scriptis venditio celebrata est is, qui recusat adimplere contractum, si quidem emptor est, perdit quod dedit, si vero venditor, duplum restituere cempellitur, licet nihil super arris expressum est"

Ius. Ins. 3. 23 pr: "...pey akçesi verilmişse, alım satım akdi ister yazılı olarak ister yazısız olarak yapılmış olsun, akdin ifasından kaçınan kimse, pey akçesi hususunda hiçbir şey düzenlenmemiş bile olsa, eğer alıcı ise, verdiği kaybeder, satıcı ise iki katını vermekle ile yükümlü olur."

*Arra poenalis*in kimi kaynaklarda “cezai şart”⁷⁷ olarak Türkçeleştirildiğini görmek mümkün olsa da, hem *arra poenalis*in hem de *arra poenentialis*in cezai şarttan ayrımını yapmak gereklidir. Dilimize yaygın çevirisi “ceza akçesi/parası”⁷⁸ şeklinde olan *arra poenalis* ile amaçlanan, gerçekten de sözleşmenin ifa edilememesi halinde, ifa etmeyi cezalandırmaktır. Zira *arra poenalis*in düzenlendiği durumlarda, alıcı borcunu ifa etmezse, satıcı *arra poenalis* muhafaza edebilmektedir⁷⁹. Nitekim, edimini yerine getirmeyen taraf, verdiği pey akçesini kaybetmektedir. Bununla birlikte, *arranın* niteliği gereği sözleşme kurulurken teslim ediliyor olduğu gözetilerek, sözleşme başında tespit edilen ancak ödemesi ifa edilememe durumunda gerçekleşen cezai şarttan ayrılması gerekmektedir⁸⁰. Bu iki hususu bir arada gözeten bir başka yaklaşımda ise, *arra poenalis*in, “önceden verilen bir cezai şart” olarak işlev üstlendiğine değinmektedir⁸¹. Yine, cezai şartın da bir *pactum* ile iyiniyet akdine eklenmesi hukuken mümkün olsa da, kaynaklarda doğrudan doğruya bir “*stipulatio poenae*”den de söz edildiği görülmektedir⁸². Lehine cezai şart bulunan kimsenin, cezai şart yerine akdin ifasını talep edebilecek olması dolayısıyla, cezai şartın sözleşmeden dönmek amacına hizmet edecek şekilde kullanılabilmesi kural olarak

⁷⁷ KOSCHAKER, s. 248.

⁷⁸ RADO, s. 118; ERDOĞMUŞ, Borçlar, s. 91.

⁷⁹ RADO, s. 118; TAHİROĞLU Bülent/ERDOĞMUŞ, Belgin, *Roma Hukuku Meseleleri*, İstanbul, 2010, s. 192.

⁸⁰ KAYAK, Sevgi: “Roma Hukukunda Cezai Şart”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt 64, Sayı 1, İstanbul, 2006, s. 251.

⁸¹ ERDOĞMUŞ, Borçlar, s. 91.

⁸² ERDOĞMUŞ, Borçlar, s. 67; D. 19. 2. 54. 1 (*Paulus*).

mümkün değildir⁸³. Bu noktada, cezai şart ile cayma parası açık bir şekilde birbirinden ayrılmaktadır⁸⁴.

SONUÇ

Pactumlar, ortaya çıktıkları dönemde, *ius civile* tarafından tanınmayan dolayısıyla dava ile takibi mümkün olmayan şekilsiz anlaşmalar olarak varlık göstermiştir. Zaman içerisinde gelişimi ile, öncelikle *pactumlar* def'i imkanı sağlanmıştır. Daha sonra, bir kısmı *ius civile* tarafından tanınarak, bir kısmı *praetor* faaliyetleri ile bir kısmı da imparator iradesi ile dava ile korunması mümkün anlaşmalar haline gelmiştir. Bozucu veya erteleyici birtakım şartları ya da önalım, gerialım gibi birtakım imkanları içeren ve satım akdine bağlı olarak yapılan ek *pactumlar*, *ius civilenin*, bağlı olduğu akdin davası ile korunmasını sağladığı, uygulamasına sık rastlanan anlaşmalardır.

Sözü edilen *pactum*lardan en çok ele alınanları, *arra*, *in diem addictio*, *lex commissoria* ve *pactum displicentiae* olmuştur. Gerçekten de, Romalı hukukçular da en çok bu işaret edilen *pactum*ların üzerinde durmuş, en geniş kapsamlı ve detaylı incelemelerini bunlar üzerinde gerçekleştirmişlerdir. Bununla birlikte, zaman zaman açıkça “uygulamada daha az önemli” olduğu ifade edilen⁸⁵, zaman zaman da hiç değinilmemeleri dolayısıyla diğerleri kadar önem atfedilmediğinin anlaşıldığı, *pactum de retrovendendo*, *pactum protimeseos*, *pactum de*

⁸³ ERDOĞMUŞ, Borçlar, s. 67, dn. 122; TAHİROĞLU/ERDOĞMUŞ, s. 214.

⁸⁴ Türk Borçlar Kanunu'nun 179. maddesinde, “(1) Bir sözleşmenin hiç veya gereği gibi ifa edilmemesi durumu için bir ceza kararlaştırılmışsa, aksi sözleşmeden anlaşılmadıkça alacaklı, ya borcun ya da cezanın ifasını isteyebilir. (2) Ceza, borcun belirlenen zaman veya yerde ifa edilmemesi durumu için kararlaştırılmışsa alacaklı, hakkından açıkça feragat etmiş veya ifayı çekincesiz olarak kabul etmiş olmadıkça, asıl borçla birlikte cezanın ifasını da isteyebilir. (3) Borçlunun, kararlaştırılan cezayı ifa ederek sözleşmeyi, dönme veya fesih suretiyle sona erdirmeye yetkili olduğunu ispat etme hakkı saklıdır.” hükmüne yer verilerek, kurumun cayma tazminatından farkı açık bir şekilde ifade edilmiştir. Daha açık bir ifade ile, cayma tazminatının varlığı halinde tarafların her ikisi de bu tazminatı ödemek suretiyle akitten dönmeye yetkili kılınmışken, cezai şart, ya da kanunun ifadesi ile ceza koşulunda, kural olarak sözleşmenin ifa edilememesi durumunda ve alacaklıya tanınan bir haktan söz edilmektedir. Yine maddenin ikinci fıkrasında ifa ile ceza koşulunun aynı anda istenebileceği düzenlemesi yer verilmiştir. Son fıkrada ise, akitten dönmeye ya da akdi fesih için mutlaka borçlunun bu yetkiyi sahip olması gerektiği ifade edilmiştir. Kısa bir ifade ile, hem borçlunun hem alacaklının kararlaştırılan cayma parasını ifa ederek akitten dönmeye mümkünken, ceza koşulunda bunun olmadığı açık bir şekilde görülmektedir.

⁸⁵ ZIMMERMANN, s. 510, dn. 12.

retroemendo ve emptio ad gustum da işbu makalenin kapsamı içerisinde değerlendirilmiştir.

Roma Hukuku, günümüz özel hukuk sistemlerine, kıta Avrupası hukuk sistemi başta olmak üzere, temel oluşturmaktadır⁸⁶. Özellikle borçlar hukuku kurum ve kavramları, Romalıların geliştirmiş oldukları sistem çerçevesinde gelişim göstermiştir⁸⁷. Her ne kadar, günümüz borçlar hukuku sistemlerini Roma'dan ayıran çok temel bir fark olarak akit serbestisi ilkesi karşımıza çıksa da, Romalıların geliştirmiş olduğu kurumlar çağdaş hukuk sistemlerinde yansımaları bulmuştur. Bu bağlamda, Romalıların dava ile takip edilebilmesi için, bir iyiniyet akdi olan alım satım akdine ilave edilerek yapılmasını zorunlu tuttuğu sözü edilen şartlar, günümüz hukuk düzenlerinde akit serbestisi çerçevesinde, hatta kimi durumlarda tarafların üzerinde anlaşmasına dahi gerek duyulmaksızın kanun gereği koruma altına alınmıştır.

KAYNAKÇA

KİTAP VE MAKALELER

- BERGER, Adolf: *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, New Jersey, 2004
- BERKİ, Şakir: “Roma’da Borçların Kaynakları”, (İlk Kısım), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 7, Sayı 3, Ankara, 1950
- BERKİ, Şakir: “Romada Borçların Kaynakları”, (İkinci kısım), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 11, Sayı 3-4, Ankara, 1954
- BUCKLAND, William Warwick: *A Manual of Roman Private Law*, (Manual), Cambridge, 1953
- BUCKLAND, William Warwick: *A Text-Book of Roman Law from Augustus to Justinian*, (Text Book), Cambridge, 1921
- BUCKLAND, W. W.: *The Main Institutions of Roman Private Law*, (Institutions), Cambridge, 1931
- DALLA, Danilo/
- LAMBERTİNİ, Renzo: *Istituzioni di Diritto Romano*, Torino, 2006

⁸⁶ KARADENİZ ÇELEBİCAN, Özcan: *Roma Hukuku, Tarihi-Kaynaklar-Genel Kavramlar-Kişiler Hukuku-Hakların Korunması*, Ankara, 2014, s. 5; Bu konuda ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. GÜNEŞ CEYLAN, Seldağ: “Roma Hukukun Günümüz Hukuk Düzenlerine Etkisi”, Cilt 8, Sayı 1-2, Ankara, 2004, s. 75 vd.

⁸⁷ EMİROĞLU, Haluk: “Roma Hukuku’nun Bilgi Kaynaklarından *Corpus Iuris Civilis* ve Türkiye’de Hukuk Resepsiyonu”, (*Corpus*), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 51, Sayı 3, Ankara, 2002, s. 96.

- EMİROĞLU, Haluk:Roma Hukukunda Sözleşmeden Dönme, (Sözleşme), Ankara, 2014
- EMİROĞLU, Haluk:“Roma Hukuku’nun Bilgi Kaynaklarından *Corpus Iuris Civilis* ve Türkiye’de Hukuk Resepsiyonu”, (*Corpus*), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 51, Sayı 3, Ankara, 2002
- ERDOĞMUŞ, Belgin:Roma Borçlar Hukuku Dersleri, (Borçlar), İstanbul, 2012
- ERDOĞMUŞ, Belgin:In Diem Addictio (Daha İyi Bir Teklif Kaydı), (*In Diem*) İstanbul, 1972
- GÜNEŞ CEYLAN,
Seldağ: “Roma Hukukunda Contractus (Sözleşme) Pactum (Anlaşma) İlişkisi”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 9, Sayı 1-2, Ankara, 2005
- GÜNEŞ CEYLAN,
Seldağ: “Roma Hukukun Günümüz Hukuk Düzenlerine Etkisi”, Cilt 8, Sayı 1-2, Ankara, 2004
- GÜRTEN, Kadir:Roma Hukuku’nda Hakkaniyet (Aequitas), Ankara, 2008
- GUARİNO, Antonio:Diritto Privato Romano, Napoli, 2001
- JOLOWICZ, H.F./
- NICHOLAS, Barry:A Historical Introduction to the Study of Roman Law, Cambridge, 1972
- KARADENİZ
- ÇELEBİCAN, Özcan:Roma Hukuku, Tarihi-Kaynaklar-Genel Kavramlar-Kişiler Hukuku-Hakların Korunması, Ankara, 2014
- KAYAK, Sevgi:“Roma Hukukunda Cezai Şart”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt 64, Sayı 1, İstanbul, 2006
- KOSCHAKER, Paul:Modern Özel Hukuka Giriş Olarak Roma Özel Hukukunun Ana Hatları, (Kıtabı yeniden elden geçiren: AYİTER, Kudret), Ankara, 1977
- MANFREDINI,
Arrigo D.: Istituzioni di Diritto Romano, Torino, 2007
- RADO, Türkan:Roma Hukuku Dersleri Borçlar Hukuku, İstanbul, 2006
- TAHIROĞLU, Bülent/
- ERDOĞMUŞ, Belgin:Roma Hukuku Meseleleri, İstanbul, 2010
- THOMAS, J.A.C.:“Alım Satımdan Dönmeyi Sağlayan Tedbirler”, (Çeviri: ERDOĞMUŞ, Belgin), İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt 39, Sayı 1-4, 1974, İstanbul
- UMUR, Ziya: Roma Hukuku Lügatı, İstanbul, 1983
- WATSON, Alan:“The Evolution of Law: The Roman System of Contracts”, Law and History Review, Cilt 1, Sayı 4, 1984,
http://digitalcommons.law.uga.edu/fac_artchop/496 (Erişim tarihi: 05.01.2017)
- ZIMMERMANN,
Reinhard: Roman Foundations of the Civilian Tradition, Cape Town, 1996
- ZULUETA,

Francais de: The Roman Law of Sale, Büyük Britanya, 1945

MEVZUAT VE DİĞER KAYAKLAR

6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu

GAIUS: Institutiones of Roman Law, (Çeviri ve Yorum: POSTE, Edward, M.A., WHITTUCK, E.A., M.A., B.C.L. Tarafından genişletilmiş 4. Baskı, Tarihi Giriş: GREENIDGE, A. H. J., D. Litt.), Oxford, 1904.

IUSTINIANUS: Codex (The Code of Justinian), (Çeviren: SCOTT, Samuel P.), Cincinnati, 1932, http://droitromain.upmf-grenoble.fr/Anglica/codjust_Scott.htm (Erişim tarihi: 02.02.2017)

IUSTINIANUS: Institutiones, (Çeviren: UMUR, Ziya), İstanbul, 1955

IUSTINIANUS: Justinian's Institutiones, (Çeviri ve Giriş: BIRKS, Peter ve McLEOD, Latince Metin: KRUEGER, Paul), New York, 1987

IUSTINIANUS: The Digest of Justinian, (Çeviri Düzenlemesi, WATSON, Alan), Cilt 2, Pennsylvania, 1998

